

A stylized map of Hungary is shown in the background. The map is colored red and dark blue. The text is overlaid on the map.

**Szerkesztette:
Könczei Csongor**

**Az erdélyi magyar
táncművészet és
tánctudomány
az ezredfordulón
II.**

A SOKSZÍNŰSÉG ALAKZATAI

Sorozatszerkesztő

Horváth István

Jakab Albert Zsolt

Az erdélyi magyar táncművészet és tánctudomány az ezredfordulón II.

Szerkesztette:
Könczei Csongor

NEMZETI
KISEBBSÉGGUTATÓ
INTÉZET

KOLOZSVÁR, 2014

Lektorálta

dr. Könczei Csilla egyetemi docens, Babeş–Bolyai Tudományegyetem,
Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

Az erdélyi magyar táncművészet és tánctudomány az ezredfordulón /

Könczei Csongor (ed.). - Cluj-Napoca : Editura Institutului pentru
Studiarea Problemelor Minorităţilor Naţionale : Kriterion, 2010-
vol.

ISBN 978-606-92512-3-2 ; ISBN 978-973-26-1016-9

Vol. 2. - 2014. - Bibliogr. - ISBN 978-606-8377-25-4

I. Könczei, Csongor

793.31

Korrektúra: Demeter Zsuzsa

Borítóterv és tipográfia: Könczey Elemér

Számítógépes tördelés: Sütő Ferenc

Nyomda: GLORIA és IDEA, Kolozsvár

© Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităţilor Naţionale

A kötet tartalmáért a szerzők vállalnak felelősséget, a kifejtett vélemények nem feltétlenül tükrözik az NKI és Románia Kormányának álláspontját.

Tartalom

Előszó.	9
--------------	---

Anca GIURCHESCU

Metszéspontok és összefonódások.	11
---------------------------------------	----

Tánc – nyelv – közösség a változó régióban

KÖNCZEI Csilla

Egy táncelméleti modell felé.

Gondolatok a tánc és nyelv közötti analógiákról és különbségekről	33
---	----

KARÁCSONY Zoltán

„Figurás szemben”. A kalotaszegi legényes kettes előadásmódjáról	57
--	----

VARGA Sándor

A táncházas turizmus hatása egy erdélyi falu társadalmi kapcsolataira

és hagyományaihoz való viszonyára	105
---	-----

KÖNCZEI Csongor

A színpadi táncművészet hatása a hagyományos tánc kultúrára,

avagy „etno-tánc mesterek” működése az ezredforduló erdélyi falvaiban. .	129
--	-----

Táncalkalom, hagyományőrzés, közösségi szórakozás,

társadalmi jelenség – 35 éves az erdélyi tánc ház

PÁVAI István

A tánc ház forrásvidéke.	141
-------------------------------	-----

SIMONFFY Katalin

Tánc ház és a KALÁKA	151
--------------------------------	-----

ZAKARIÁS Erzsébet

Emlékeim az erdélyi tánc ház mozgalom kezdeteiről.

A Vasas tánc ház Kolozsváron.	159
------------------------------------	-----

Pozsony Ferenc

Organikus és szervezett népi kultúra a táncházmozgalomban..... 169

KÖNCZEI Csongor

A 35 éves erdélyi táncház rövid történeti áttekintése 181

Rezumat..... 191

Abstract..... 193

A szerzők névsora..... 195

A táncházas turizmus hatása egy erdélyi falu társadalmi kapcsolataira és hagyományaihoz való viszonyára¹

VARGA Sándor

Bevezetés

Az etnológiában közhelynek számít, hogy a terepen dolgozó kutató interakciói során óhatatlanul hatást gyakorol az általa vizsgált közösségre, illetve annak kulturális reprezentációira (Kaschuba 2004 60, 169–170; vö: Vidák 2011). A nemzetközi gyakorlattal ellentétben a magyar etnográfusok tollából eddig kevés olyan írás jelent meg, melyekben saját munkájukra, vizsgálódásaikra ilyen módon reflektálnának (vö: Bakó 2004; Papp 1999; Zempléni 2000).² Tánckutatóként ezenkívül a metodológiai elmaradásainkkal is számot kell vetnünk, ne-

1 A dolgozat alapjául szolgáló kutatást az OTKA NK 77922 sz. pályázata támogatta. A témában korábban megjelent, Stein Katával közösen írt tanulmányunkat lásd: Stein – Varga 2010.

2 A publikációk kis száma véleményem szerint annak köszönhető, hogy a téma több kényes területet is érint: egyrészt a tudományunkra még ma is jellemző statikus, sokszor esztétizáló szemléletet kérdőjelezi meg, másrészt önreflexióra késztet – a kutató számára kényelmetlen lehet a saját magával való szembekerülés, annak beismerése, hogy jelenléte, „működése” akár negatív hatást is gyakorolhatott az általa vizsgált közösségre. A folklórjelenségek iránt érdeklődő turisták és az általuk látogatott falvak kapcsolatát érintő kutatásokat áttekintve az előzőnél valamivel kedvezőbb képet kapunk. Feischmidt Margit szerkesztésében megjelent tanulmánykötet írásai közvetett vagy közvetlen módon kapcsolódnak a témához (Feischmidt szerk. 2005). Lásd még: Fejős Zoltán, Kovács Flóra, Molnár Péter, Sándor Ildikó és Szabó Zoltán tanulmányait. (Fejős 1992; Kovács 2000; Molnár 2011; Sándor 2006; Szabó 1998, 2006)

vezetesen azzal a ténnyel, hogy a magyar táncfolklorisztika terepmunka-módszertana mindmáig kidolgozatlan,³ ami azért is furcsa, mivel a néprajzkutatók közül éppen mi vagyunk azok, akik között szinte egyáltalán nincs „szobatudós”, munkánk jelentős részét a terepen végezzük.⁴

A magyarországi néptánc kutatás és a néptáncmozgalom rendkívül szoros kapcsolatot tart fent már a kezdetektől: Martin Györgyék ott bábáskodtak a táncházmozgalom születésénél (Halmos 2006: 15), később egy sor táncos vált kutatóvá, így ma olyan főállású néptánc kutatóról nem is tudunk, aki korábban ne táncolt volna valamilyen néptáncgyűttesben.⁵ Az 1970-es években Magyarországon, majd Erdélyben is elinduló táncházmozgalom a hagyományörzés „kemény” formáját⁶ képviselte, terjesztette el országszerte és tette az 1990-es évekre nemzetközileg is ismertté. Az erdélyi Mezőség táncai, amelyek ekkor váltak országszerte ismertté, az elmúlt húsz évben sem vesztek népszerűségükből: Magyarországon ma sem múlik el vonósbanda által megtartott táncház mezősegi táncrend nélkül, különböző hazai néptáncfesztiválok állandó vendégei a mezősegi hagyományörző táncosok stb. (vö: Halmos 2006: 14). Ezzel pár-

- 3 Niedermüller Péter 1992-ben ezt még az egész magyar néprajzkutatás hiányosságaként említi. (Niedermüller 1992: 364).
- 4 Tapasztalatom szerint hivatásos és amatőr tánc kutatóink nagy része munkája során nem használja azokat a módszertani megközelítéseket, amelyeket az etnológusok az 1920-as években bekövetkezett nagy társadalomtudományi paradigmaváltás óta kidolgoztak (vö: Kürti 1995; Felföldi 1999: 57–62, 63–65). Ezek ismeretére a nemzetközi etnológiai-antropológiai gyakorlatban rendkívül nagy hangsúlyt fektetnek, az utóbbi negyven-ötven évben több fontos könyv, ill. könyvfejezet is jelent meg ebben a témában. (Babbie 2008; Emerson–Fretz–Shaw 1995; Faubion–Marcus 2009; Junker 1960; Kaschuba 2004: 167–182; Lawless–Sutlive–Zamora 1983; Naroll–Cohen 1973; Spradley 1979, 1980; Royce 1977; Wolcott 2005). A magyar néptáncok gyűjtésére vonatkozó útmutatókon kívül (Kaposi 1956; Morvay 1953; Pesovár 1983) a táncfolkloristák speciális adatgyűjtési technikájára, a táncfilmezésre vonatkozóan is csupán négy rövid, módszertani írás jelent meg (Martin 1983, 1998: 590–595; Pálffy 1990, 1991), amelyek közül egyik sem reflektál a fenti kérdésekre. A néprajzi filmezés, illetve a vizuális antropológia szakemberei által időközben felvetett kérdések, problémák (Ruby 1996; Tari 2002: 171–178, 184–185, 190–193) is megválaszolatlanok maradtak a magyar táncfolklorisztika részéről.
- 5 A magyarországi néptánc kutatás és a néptáncmozgalom szoros kapcsolatát jelzi az is, hogy Felföldi László egy 1998-as cikkében az alkalmazott tánc tudományról mint lehetséges új, önálló kutatási területről beszél. (Felföldi 1998).
- 6 Vitányi Iván nyomán Hofer Tamás a hagyományörzésnek két formáját különbözteti meg: a „lágyat” (könnyed, szórakoztató, revüszzerű, elsősorban színpadra alkalmazott átmentése a népművészeti örökségnek), és a „keményet.” (Ez utóbbi az archaikus elemek szinte változatlan formában történő megtanulását és interpretációját jelenti. Ilyen például a Bartók, Kodály és később Martinék által propagált módja a népművészeti örökség megőrzésének. Hofer 1989: 71).

huzamosan, az 1980-as évektől kezdve a kutatómunka is újra és újra lendületet kap: a néprajzkutatók mellett lelkes amatőrök utaznak falvakba az egykori paraszti tánc- és zenekultúra survival elemeit megismerni, dokumentálni.⁷ E nagyfokú érdeklődés kulturális és társadalmi változást folyamatosan elindítóvá vált a hagyományos, falusi közösségekben.⁸

A felvetett témát illetően mindkét oldalról érintett vagyok: a dombostelkiekkel⁹ 1993-ban néptáncosként találkoztam először, majd egy évvel később táncázás turistaként jutottam el hozzájuk, néprajzosként pedig 1997-től folyamatos terepmunkát végzek a faluban. Ezzel párhuzamosan máig aktív táncosként tanítom is mezőszéki falvak (így például Dombostelke) hagyományos táncait, az elmúlt tizenöt évben sokszor utaztattam Magyarországra dombostelki hagyományőröket, és több alkalommal kalauzoltam érdeklődőket a Mezőségre.

Tanulmányomban arra vállalkozom, hogy leírjam a „kemény” hagyományörzés (táncmozgalom, táncázás turizmus) hatását egy mezőszéki falu, Dombostelke mai tánc kultúrájára. Ezzel szoros összefüggésben fontosnak tartom bemutatni, hogy ezek a változások milyen hatással vannak a falu közösségére, hogyan alakítják, befolyásolják mindennapjaikat, szociális kapcsolataikat, hagyományaikhoz való kötődésüket.

A terep bemutatása

Az erdélyi Mezőségen a magyar lakosság a 17. század óta szigetszerűen szét-szóródva, román falvak közé ékelődve, túlnyomóan vegyes lakosságú településeken él (Kósa-Filep 1980). Erdély többi nagytájával összehasonlítva Mezőség földrajzi, gazdasági és infrastrukturális értelemben is elmaradott terület, ahol az egymással szimbiózisban élő nemzetiségek egy sajátos, gazdag, archaizmusokban bővelkedő kultúrát alakítottak ki az elmúlt két-három évszázad alatt (vö: Kósa 1998: 334; Martin 1995: 110). Történeti és tájékológiai vizsgálatok szerint

- 7 Érdekes, hogy a magyar néptáncosok körében is megszületett a „terepmunkás mítosza”, hasonlóan, mint a Malinowski utáni korszakban a néprajzosok körében (vö: Kaschuba 2004: 61).
- 8 Itt kell megemlíteni, hogy az erdélyi falvakban a kívülről érkező érdeklődőket nem különböztetik meg: tekintet nélkül arra, hogy az illető kutatni vagy kikapcsolódni érkezik a helyszínre, a folklórjelenségek iránti érdeklődőket általában egy kalap alá veszik: „vendég”, „idegen”, illetve „magyar”, „magyarországi” megnevezést használnak velük kapcsolatban.
- 9 A tanulmányban szereplő adatok, történetek esetlegesen személyes érzéseket sérthetnek, lokális társadalmi kapcsolatoknak árthatnak, ezért a falu nevét megváltoztattam, az adatközlők nevét nem, csupán nemüket és korukat tüntettem fel.

a 17–18. századi nagymértékű pusztításokat (hadjáratok, járványok, népvándorlások stb.) a terület gazdasága és ökológiája máig nem tudta kiheverni, az elzártságból nem tudott kilépni, sőt a rendszerváltás óta még rosszabb lett a helyzet (vö: Makkai 2003: 40–61, 119–120; Varga 2011: 20–25). Ma, a sikertelen „visszaparasztozási” folyamat végén, a falvakban lakók többsége termelőszövetkezeti nyugdíjból él, ezt a már elavult földművelési, állattenyésztési stratégiákat követve igyekszik kiegészíteni. A fiatalok számára ez az élet kevés perspektívát nyújt, a legtöbbjük városba költözik, így a mezőségi falvak erősen elöregedő tendenciát mutatnak (vö: Kiss–Molnár–Varga 2011: 8–9).

Az erdélyi Mezőség tradicionális zenei- és tánc kultúráját meglehetősen későn, csak a 20. század közepén fedezte fel a néprajztudomány (Mezőség felfedezésének korszakait lásd Keszeg 2010: 13–17), mára azonban rengeteg hang- és filmfelvétel, szöveges lejegyzés, fotó stb. áll rendelkezésünkre, ezek mellett néhány összefoglaló írás is született (pl. Martin 1995., lásd a mezőségi táncdialektusra, illetve a Mezőségen táncolt tánc típusokra vonatkozó fejezeteket). A kutatás hiányossága, hogy az archaikus jegyekre koncentrálna nagyrészt a több évtizeddel ezelőtti múlt állapotát, az 1960-as évek közepéig-végéig működő táncos gyakorlatot vizsgálta, és nem reflektált a tradicionális kultúrának – szinte a kutatások megindulásával egyidejűleg elkezdődő – gyökeres átalakulására, sőt az egyes vizsgált jelenségek társadalmi hátterére vonatkozóan is csak ritkán tettünk fel kérdéseket (vö: Varga 2007: 124). A tradicionális és a modernizálódott világ kölcsönhatásai csupán néhány munkában jelentek meg,¹⁰ holott ezek az érintett falvakban időközben jelentős mértékben átforgalmazták a hagyományos táncok szerepét.

Az általam vizsgált település, Dombostelke Kolozsvártól légvonalban mintegy 40 km-re észak-keletre, Kolozs megyében fekszik. A körülbelül ezer főt számláló falu lakosságának nagy része magyar, kisebb része román származású. A román lakosok mindennapos kapcsolatban vannak a többségi magyarsággal, együttélésüket segíti, hogy folyékonyan beszélnek egymás nyelvét (vö: Kiss–Molnár–Varga 2011: 6–7).

A közösségi táncolás, a szórakozás hagyományos alkalmi, a hétfégi *táncok* Dombostelkén az 1960-as években szűntek meg. A lakosság zömét kitevő ötven

10 Kovács Flóra tanulmánya a néprajzi irodalomban és a tánc házaspáros köztudatban a hagyományainak megőrzéséről ismertté vált Szék község kultúrájának 20. század végi változását mutatja be, érintve a táncalkalmak körülményeinek átalakulását (Kovács 2000). Molnár Péter tanulmányaiban a hagyományos és modernizálódott tánc kultúra összevetésén keresztül a tánc társadalmi szerepét, helyét vizsgálja két mezőségi falura vonatkozóan (Molnár 2005, 2011). Könczei Csongor több tanulmányában érinti a hagyományos tánc kultúra jelenkori változásait (Könczei Csongor 2004a-c).

év feletti korosztály számára az évente egy alkalommal megrendezett juhmérés utáni táncmulatság, néha a szüreti bál, illetve a falun kívül megrendezésre kerülő különböző fesztiválokon, falunapokon való fellépések jelentik az egyedüli lehetőséget a táncolásra. A táncba való belenevelődés tradicionális kereteinek felbomlásával megtört a hagyományozódás folyamata. A ma felnövekvő generáció már az idősebbek számára szinte teljesen ismeretlen diszkótáncokat járja. A táncalkalmak időbeli átstrukturálódásával, a résztvevők körének átalakulásával, a táncok és tánc kíséző zenék formai változásával az idősebb és a fiatalabb generáció között kulturális szakadék képződött.

A kolozsvári táncház és a falusiak kapcsolata

Az 1970-es évek elején, az első budapesti táncházak nyomán kibontakozó népművészeti mozgalom az országhatárokon túl is felkeltette az érdeklődést a Kárpát-medence népi kultúrája iránt. A kolozsvári táncházak azzal a sajátos többlettel „büszkélkedhettek”, hogy a környező falvak hagyományörzői elmaradhatatlan vendégei voltak egy-egy táncos összejövetelnek. A kolozsvári táncház népszerűségének fokozódásával a városiak mellett egyre több fiatalot vonzott a Mezőség falvaiból is. A Dombostelkéről, Buzából, Székről és Visából származó fiatalok a táncházakban olyan befogadó közegre találtak, ahol a faluból hozott tudásuk és kapcsolatrendszerük miatt fontossá vált személyük. Mindez érzelmi-
leg is megkönnyítette beilleszkedésüket a nagyvárosi társadalomba. Itt fontos megemlíteni a táncházak társadalmi kohéziós szerepét: a falusi, sokszor még népviseletüket őrző idősök közös szórakozási alkalmat találtak a városi, értelmi-
ségi középiskolás, főiskolás, egyetemista és munkásfiatokkal.

Kiemelkedő erdélyi táncházas személyiségek (Kallós Zoltán, Köncei Ádám stb.) jó kapcsolatot ápoltak a magyarországi kutatókkal, táncosokkal, akik leg-
többször az ő segítségükkel jutottak el hagyományörző magyar falvakba.¹¹ Az 1980-as évek közepétől kezdve az érdeklődők száma fokozatosan nőtt.

11 Andrásfalvy 1993: 45–47. A kezük alól kinőtt generációból számosan költöztek át az 1980-as évek végétől Magyarországra (vö. <http://www.hagyományokhaza.hu/oldal/1740/>). A kommunista hatalom az erdélyi táncházakat az 1980-as évek közepétől fokozatosan betiltotta, működésüket ellehetetlenítette. A táncházasok nagy része Magyarországra költözött, akik Erdélyben maradtak, nagyrészt felhagytak a táncházas életformával. Az újraindítók feladata volt új alapokat teremteni 1990-ben, az új társadalmi és politikai helyzetben.

A táncházas turizmus

A revival táncházmozgalom megerősödésével, nemzetközivé válásával az erdélyi népművészet a turizmus egyik célpontjává vált: az 1990-es rendszerváltástól kezdve néhány, döntően magyar lakosságú helységben (például a mezősegi Széken vagy a kalotaszegi Mérában) megszokott résztvevőkké váltak a fényképező és filmező külföldiek, elsősorban magyarországiak.¹² 1992-től kezdve máig számos népművészeti tábort szerveznek, melyek közül az egyik legnépszerűbb a Kallós Zoltán szülőfalujában, Válaszúton tartott mezősegi tánc tábor.

A folklór és a turizmus összekapcsolódása világszerte ismert, a kapcsolat történetének kezdetei hazánkban visszanyúlnak a néphagyományok, népművészet osztársadalmi felfedezésének korába, a 20. század elejére (Fejős 1992: 338). Különösen erős a néphagyományok idegenforgalmi célból való felhasználása Kelet-Európában, ahol a nyugati polgári kultúrától eltérő, egy nyugat-európai turista számára tehát megfelelően egzotikus néphagyományokat is be tudnak mutatni.¹³ Szabó Zoltán a táncházas turizmus három fő formáját különbözteti meg:

1. **Közvetlen**, amely során a „valódi” folklórt saját környezetében ismeri meg az erre „specializálódott” „turista”.
2. **Átmeneti**, amelyben a „valódi” folklórt hagyományos környezetéből kiszakítva, színpadi produkcióként ismerhetik meg a nézők. Ebben az esetben a „turisták” maguk az adatközlők.
3. **Közvetett**, amelyben már nem az adatközlők közvetítik a folklórt, hanem azok, akik közvetlenül (vagy közvetve) az adatközlőktől tanulták. Emiatt ma már inkább a folklorizmus közvetítéséről beszélhetünk (Szabó 2006: 180).

12 A táncházas turizmus felerősödése, illetve elterjedése után egy-egy széki lakodalom vagy mérai juhmérés sikerességhez, presztízséhez már sok esetben a jelenlévő néprajzosok, bámszékodó turisták száma is nagymértékben hozzájárult.

13 Fejős Zoltán Magyarországot folklór nagyhatalomnak tartja, ahol különösen élesen vetődik fel az autentikusság kérdése. Ez sokszor anakronisztikus, hiszen a turisták és a népművészek találkozásai és egymással folytatott interakcióik során eleve egy új, a hagyományostól eltérő helyzet alakul ki (vö. Fejős 1992: 338, 343). Ebből a szempontból fontos a táncházak, táncmulatságok által biztosított turisztikai lehetőség, ahol a vendégek aktív résztvevőivé, alkotóivá válhatnak az eseményeknek. Mindez egyenrangú felek kulturális találkozásának, az egymástól való tanulásnak ad lehetőséget (vö. Fejős 1992: 344).

A táncházasok és a dombostelkiek kapcsolata

A dombostelki tánc kultúra felfedezésének és tudományos dokumentálásának kezdete (1960-as évek), majd a kolozsvári tánc ház elindulása után (1977) (Könczei Csongor 2004b: 78) a dombostelki táncosok (fiatalok és idősök egyaránt) hamar jó kapcsolatokat alakítottak ki a kolozsvári és magyarországi kutatókkal, koreográfusokkal és tánc házakkal. A relatíve könnyű kapcsolattartást több tényező is elősegítette:

- Dombostelke közel fekszik Kolozsvárhoz. Az 1970-es évektől megerősödő romániai iparosítás munkaerőigényének kielégítése miatt a helyközi buszjáratok is egyre sűrűbbé váltak.

- A városban dolgozó vagy tanuló dombostelkiek jelentős részét képezték a kolozsvári tánc házak falusi látogatóinak. Közvetlenségük, jó kapcsolatteremtő képességük miatt gyorsan megbarátkoztak a többi tánc ház as fiatallal. Ennek köszönhetően többször előfordult például, hogy Dombostelkén az 1980-as években kolozsvári tánc ház as zenekarok muzsikáltak ki a helyi bálakat.

- Kallós Zoltán válaszüti származású, kolozsvári néprajzkutató, dombostelki rokonságára támaszkodva már az 1950-es évek elejétől kutatott a faluban. Az ő kalauzolásával sok erdélyi és magyarországi érdeklődő érkezett Dombostelkére.

- Nyelvi akadály sem állt a kapcsolatteremtés útjába, hiszen a falu lakosságának nagyobb része magyar, de a román lakosság is jól beszél magyarul.

- A romániai kommunista rezsim az 1970-es évek közepétől tiltotta a magánházaknál történő vendégfogadást. Ebből a szempontból nem volt elhanyagolható, hogy Dombostelkén nem működött rendőrség, így az érkező látogatók viszonylag háborítatlanul mozoghattak a faluban (vö: Molnár 2011: 67–69).

A tánc ház as turisták látogatásai az 1980-as évektől, elsősorban különböző tánc os-zenés társadalmi események (elsősorban lakodalmak) alkalmával váltak egyre gyakoribbá. A magyarországi tánc ház as turisták főleg a specialistákat, jó tánc osokat, illetve a könnyebb kapcsolatteremtés miatt kolozsvári tánc ház as ismerőseik falun élő rokonait keresték fel. A magyarországiak elszállásolása ugyan tilos volt, a jó rokoni, ismerősi kapcsolatok ápolása miatt mégis többen vállalták a kockázatot.¹⁴ A fent vázolt kapcsolatrendszer jellegzetességeiből adódóan a faluban ekkor már halványan körvonalazódni kezdett azoknak a köre, akik szinte állandó kapcsolatot tartanak fent a kutatókkal, illetve a tánc ház asokkal.

14 Fontos tényező volt ebből a szempontból még, hogy a vendégfogadás önmagában társadalmi presztízt jelentett (és jelent ma is) a falusiak körében, ami egy anyaországi vendég esetében még tovább nőtt.

A „táncházas turizmus” előbb említett három változatára Dombostelke tánc kultúrájával kapcsolatban számos példát találhatunk. *Közvetlen* tánc ház as turizmusnak leggyakrabban egy-egy hagyományos bál, tánc mulatság kapcsán lehetünk tanúi, amelyen külső érdeklődők¹⁵ is részt vesznek, és figyelemmel kísérik, esetleg dokumentálják az eseményeket, sokszor aktívan is belefoly nak a mulatságba. Az 1990-es évek politikai, társadalmi történései változást hoz tak ezen a téren is. A *közvetlen tánc ház as turizmus* mind erőteljesebbé, egyre „keményebbé” vált, sőt a tánc ház as turizmus *átmeneti* formája is megjelent: a tánc ház asok egyre több énekest, táncost vittek különböző tánc táborokba, fesztiválokra. Az *átmeneti* típus Dombostelkén az utóbbi évtizedben jelentős hatást gyakorolt a faluközösség szociális kapcsolathálójára, a hagyományörző táncoso kat gyakran hívják erdélyi, anyaországi, külföldi fesztiválokra, néptánc táborokba vendégszerepelni.¹⁶ Az említett két „út” vezet a közvetett tánc ház as turizmus hoz. A dombostelki tánc hagyományokkal 1990 óta egyre többször találkozhatunk városi tánc ház akban, illetve színpadi előadások keretei között feldolgozott formában.

Mára a dombostelkiek és a tánc ház asok kapcsolata szinte mindennapossá vált, a kedvelt, gyakran felkeresett és szerepeltetett adatközlők köre szinte állandósult. A fentiek mellett ennek több oka is van:

- Csak kevesen tudnak elszakadni több napra a falusi teendőktől, valamint az idősebbeknek sokszor gondot okoz a hosszú és fárasztó utazás. Helyettük sokszor a fiatalabb generáció képviselteti magát, akik közül már kevés a jó táncos.

- Gyakorlati szempontok is szerepet játszanak: gyakran olyan táncost kérnek fel vendégszereplésre, aki rendelkezik autóval. A csoport kialakításánál természetesen ilyenkor a sofőr rokonai, barátai előnyben részesülnek.

- A nők általában a férfiak által jutnak táncolási lehetőséghez, alapvetően a férfiakat hívják (sokszor név szerint) egy-egy előadásra, tánc tanításra. Természetesen elsősorban feleségüket, testvérüket, valamelyik rokonukat választják kísérőnek.

- A táncosok megválasztásánál rokoni szálak mellett fontos tényező a falu egy-egy lakosával ápolt jó viszony, a barátság is:

15 Általában amatőr néptáncosok, néprajzos hallgatók, néptánc csoport-vezetők, illetve népzene szek.

16 A teljesség igénye nélkül csak néhányat említek: dombostelki hagyományörző táncosok szerepeltek a 2007-es budapesti Országos Tánc ház tállalkozó és Kirakodó vásáron, 2008-ban Szegeden többnapos tánc tanítás résztvevői voltak, rendszerint jelen vannak a Szamosújváron évente megrendezésre kerülő Mező ségi Néptánc fesztiválon.

„Mer’ ez a Márton [a kocsmáros], ez a Gizi férje, ez nem jó táncos. De azért meghívták, mer’ a büfébe mindég oda mennek a magyarországiak...”¹⁷

A falu lakosságának e csoportja részben egy külső kapcsolati rendszer (a kolozsvári táncházak rokonai-ismerősei, a speciális tudásuk alapján „kijelölt” adatközlők), részben egy belső kapcsolatháló (az előbbieik szomszédi, barátai stb.) alapján szerveződött.

Változások a tánckészletben és a táncok formai megjelenésében

A hagyományos paraszti tánc kultúra iránt megnyilvánuló folklorista érdeklődés és az ebből sarjadó tánc ház revival-mozgalom befolyásának köszönhetően kezdődtek Dombostelkén (is) az egyes hagyományelemek tudatos megőrzésére tett kísérletek. Kallós Zoltán rokon kapcsolatai és korábbi folklórgyűjtései közben szerzett ismerősi kapcsolatai révén a Kolozsvárra került tánc ház as dombostelki fiatalokból tánc csoportot szervezett az 1980-as évek elején (vö: Molnár 2011: 67–68). A csoport tagjai több ízben megjárta Románia nagy folklórfesztiváljait.¹⁸ Az 1960-as években született táncosok Kallós útmutatásai alapján visszatantulták az 1940-es években született korosztály által már nem használt *lassú cigánytáncot*, valamint a *négyst*, amit organikus módon az 1920-as években születettek táncoltak utoljára.¹⁹ Az 1970-es évektől a városi tánc házakba járó fiatalok a tánc tudás tekintetében kiemelkednek a korosztályukból. A kortársaik által használt mozdulatokat (átvető, forgás, a hát mögé történő, egyszeri eldobás és kar alatti forgatás) ők is ugyanolyan – sokszor esetlen – módon táncolják, mellette azonban sok olyan motívumot (csapásoló figurákat például) alkalmaznak, amit csak a korábbi generációk ismernek, sőt a tánc házakban új, addig Dombostelkén nem használt motívumokat (pl. a kétkezes forgatást) is elhoztak a faluba. Az 1990-es évektől, különböző magyarországi fellépésre utaztatott hagyományörzők közül is tudunk néhány táncosról, aki a különböző fesztiválokon látott, számára addig ismeretlen motívumokat is beépített a táncába, sőt

17 66 éves asszony, gyűjtötte Stein Kata 2007. 04. 23-án, Dombostelkén.

18 Erről az MTA ZTI Néptáncosztályának az 1981-es és 1982-es székelyudvarhelyi tánc ház találkozó n készített felvételei (MTA ZTI Ft. 1113, 1143.) és újságcikkek (Kelemen F. 1982) is tanúskodnak.

19 A csoportban táncolók visszaemlékezése szerint a faluban ők már nem is látták a négyst, ami a lakodalmak tánc készletéből is kikopott az 1940-es évek közepére.

akár új tánc típus megtanulásával is próbálkozott. Az 1980-as években működő dombostelki tánc csoport tagjai a legényesek közül a faluban ekkor még virágkorát élő *tîrnăveană*-t táncolták. A sűrű legényest, tánctechnikai nehézségek miatt nem tanulták vissza. A táncfolklorisztikai és tánc ház as kánon által a nem tradicionálisnak tartott polgári társastáncokat egyáltalán nem táncolták sem színpadon, sem pedig az otthon, általuk szervezett bálokon.

Dombostelkén az 1990-es évek végén már tapasztalható volt, hogy a folklorista érdeklődés hatására felértékelődött a hagyományos tánc kultúra belső megítélése, és ezzel együtt a hagyományörzés fontossága. Az idősebb, gazdag motívumkészlettel rendelkező táncosok – mivel őket hívták meg a filmfelvételekre, fesztiválokra, és tőlük tanultak a városi fiatalok – hírneve hamar megnőtt. Ugyanakkor a tizenéves fiatalok sokszor már azért sem próbálkoznak a hagyományos táncok előadásával, mert szégyellik magukat a vendégek előtt, akik nagyobb része – révén táncgyűttesekben szocializálódott fiatalokról van szó – sokkal jobban tud táncolni, mint ők. A faluba látogató tánc ház asok sokszor egyoldalú érdeklődése miatt a helyi fiatalok és közöttük szinte egyáltalán nem alakul ki kapcsolat (annak ellenére, hogy életkorban közel állnak egymáshoz), amit a helyi fiatalok nem is vesznek mindig jó néven.

*„Ne is haragudj, Sanyi, de te is mind az öregeket... [keresed.] Bejűnnek a magyarországiak, s mi nem is vagyunk. Mintha nem is lennénk. Még jó, hogy te köszönsz... [nevet]”*²⁰

Így – paradox módon – a hagyományok iránti érdeklődés a fiatalok körében inkább azok továbbéltetése ellenében fejt ki hatást.

A tánc rendezésre gyakorolt hatás

A Kallós Zoltán neve által fémjelzett tánc ház mozgalom másik hatása volt, hogy a városba kerülő fiatalok, akik sok esetben éppen szabadulni igyekeztek saját, „maradinak” tartott falusi kulturális jegyeiktől, más megvilágításban kezdték látni ezeket. Így a dombostelki fiatalok közül számosan saját hagyományaik felé fordultak, hangadóik között ott voltak azok a fiatalok, akik mintegy a családi hagyományaiknak megfelelően jó táncosok voltak. Ekkor ők váltak a faluban a „hagyományok letéteményeseivé”, nem melleleg pedig ők folytatták a *kezeskedés* hagyományait. Az itt említett személyek az 1990-es évektől a legfon-

20 Tizennyolc éves férfi. Gyűjtötte Varga Sándor 2000. 01. 07-én, Dombostelkén.

tosabb segítői voltak a faluba látogató magyarországi kutatóknak és tánc házasoknak. Több alkalommal segítettek helyi táncalkalmak megszervezésében, egy-egy alkalomra (néptáncfesztiválok stb.) tánc csoportot állítottak össze a falu jobb táncosaiból – azt lehet tehát mondani, hogy tánc szervezési tevékenységüket revival formában folytatták tovább. A folklorizmus által életben tartott folytonosságnak köszönhető tehát, hogy a *kezeség* intézménye még ma sem szűnt meg: azokat a már nagy ritkán előforduló táncalkalmakat (juh mérés, bál), ahol még megfogadott zenészek szolgáltatják a tánczenét, még ma is a *kezesek* irányítják.

A dombostelkiek társadalmi kapcsolataira gyakorolt hatás

Fentebb leírtuk, hogy egy-egy utazás (például magyarországi vendégszereplés) megszervezésekor a táncos adatközlők megválasztásánál, a tánc tudás mellett szerepet játszanak a rokonsági, barátsági kapcsolatok, gyakorlati tényezők, valamint nemi és generációs szempontok is. Ugyanakkor számos jó táncos van a faluban, aki soha nem szerepelt fesztiválokon, táncos rendezvényeken. Közülük a legtöbb olyan asszony, akinek a férje nem táncos. A férfiak körében is vannak olyanok, akik nem kerültek be az érdeklődők látókörébe, a legtöbb esetben azért, mert nem tartoztak a korai időszakban „felfedezett” táncosok rokonságához.

1995-ben a mosonmagyaróvári Lajta Néptáncgyűttes tagjaiként néhányan arra vállalkoztunk, hogy dombostelki táncosokat utaztatunk Magyarországra. A kísérő zenészekkel körülbelül negyven főt terveztünk vendégül látni. A tánc csoport összeszervezését két helyi ismerősünkre bíztuk. A végeredmény az lett, hogy a tizenhat dombostelki táncos párból öt pár alig vagy nagyon gyengén tudott táncolni. Ők a szervezők rokonságához, szomszédságához tartoztak, illetve éppen aktuális munkakapcsolatban álltak velük.

Más, hasonló esetek alapján világosan kitűnt, hogy a belső kapcsolatrendszerben, a „táncosok” kiválasztásakor – főleg a nők esetében – gyakran nem a táncos tudás az elsődleges szempont.

Dombostelkén a fent vázolt külső és a belső kapcsolatrendszer ütközései miatt azonban számos konfliktus keletkezett családokon belül. Az alábbiakban egy, a falu közismerten táncos családjából származó férfi nyilatkozik.

„Most már tudod, hogy mi a helyzet? Kati néni [az adatközlő lánytestvére] egy kicsit haragudott ránk, mert mikor átcsereéltem, hogy jöjjön el ő [a feleségére

mutat] velem táncolni. Valami csak volt, mer' nem jön hozzánk azóta. Nem hogy haragszik, mert beszélünk, jól vagyunk. Csak nem tetszett neki. Dezső bácsival [a lánytestvére ügyetlen mozgású férje] csak nem úgy táncol persze, mint velem.²¹

A táncospár lecserélése visszaütött a táncos férfi családjára. Ezután a hátérbe szorult lánytestvér fia, aki az 1990-es évek elejétől kisboltot üzemeltetett a faluban, bosszúból felmondott a táncos férfi lányának (saját unokatestvérének), aki addig alkalmazottként dolgozott nála.

Az egyik asszony, akinek a családját a korai időszakban (1970-es évek) meglehetősen gyakran keresték fel magyarországi táncházasok, időközben megbetegedett, egyre nehezebben táncol. Férje viszont azon kevesek egyike, aki ismeri a helyi férfi szólótáncot.

„Na, én nem engedem, hogy menjen az uram táncolni. Volt többször, nem csak most. Na? Senkivel többet! Nem engedem! Ha én itthon ülök ő is itthon ül, s kész, ennyi az egész. (...) Akarta vinni az anyatársát, hogy menjen Péter bácsi az anyatársával. S én azt mondtam erre, hogy nem, ez a táncházatalálkozó engemet illet és őtet! [ti. a férjét] Mer' mi ketten voltunk nyócvanhéttől mostanig jártunk táncolni. (...) A leányom a Pista [rokon és szomszéd, akivel korábban többször szerepeltek együtt] feleségének a testvére után van. Sógornők. Mégis így. Irigy az a Pista. S aztán olyan lett a Mátyás bácsi is [szintén rokon és korábbi táncos társ]. Nem is gondoltuk volna. Olyan jól voltunk együtt, s nézd meg, hogy milyen cirkuszt csapott, hogy nem mehetett az anyatársával. Na, hadd vigye, nem haragszunk, de Péterrel [a férjével] nem megy soha. Ő se megy, nem is mondja, hogy menjünk [Péter bácsira néz]. Hát menjenek, nem haragszunk, úgyse kapnak olyan verbunkost, mint ő [Péter bácsi táncára utal]. Az egész faluba csak egyedül ő van.²²

Miután az asszony évekig nem engedte elmenni a férjét táncolni, fokozatosan kikerültek a külső kapcsolatrendszer által meghatározott körből, egyre ritkábban keresik fel őket az érdeklődők. Ebből kifolyólag a falubeliekkel számos nézeteltérésük van. Egy táncfesztiválon való szereplés alkalmával egy szomszédjukkal együtt emlékérmét kaptak:

„Tényleg, megvan az ezüstérmünk, amit kapott [a férjem]. És a Pista [a szomszéd] kapott egy bronzot. A város címere van rajta, nagyon szép. Na és (...) aztán mikor jöttünk haza, itthon kiabált át a kerítésen, (...) Megsértett, úgyhogy most is volt egy temetés, aszt meg se' szólítottuk egymást. Neki nénje volt, akit temettek. S ott volt ő is, Mátyás, ott lakik a szomszédba', de nem beszéltek. Úgy

21 59 éves férfi. Gyűjtötte Stein Kata, 2007. 04. 24-én, Dombostelkén.

22 66 éves asszony. Gyűjtötte Stein Kata 2007. 04. 23-án, Dombostelkén.

megyünk, mint a némák. Nem beszélünk, nem szólunk. Hát ez a Pista tíz éve, vagy több van, hogy nem szól... azért az éremér'. Azt kiabálta át a kerten, hogy ba...uk meg az érmünket, mer' az úgyse' jó semmire."²³

A dombostelki táncokról készült felvételeket sokszor sugározzák a televízióban, ami szintén felkavarja a helyiek egymáshoz való viszonyát. Jól szemlélteti ezt az alábbi idézet:

„Azér' mer' [a szomszédot] egyszer mutatták a tévében, há'most hogy mondjam... fölkapott [büszke lett]. Mondjuk már öregek vagyunk, azért egy lassút el tudunk járni, keringőt is jártunk, meg kettőt-hármat, amennyit ők fordultak... – most is néztem – a színpadon, mer néztem a Duna Tévén. Annyit én is tudtam volna táncolni, úgy, ahogy meg vagyok operálva."²⁴

A vendéglátó-vendég viszonyrendszerben is sokszor problémák merülnek fel: egy-egy, a táncmozgalomban jól ismert táncos, zenész adatközlőhöz gyakran tömegesen látogatnak el táncéjszakai vendégek. Ezek vendéglátása aránytalanul nagy terhet ró az illető családjára.²⁵ A kölcsönös szívességek-ajándékok terén megkívánható reciprocitás nem mindig működik arányosan, a városi látogatók gyakran kihasználják a falusiak vendégszeretetét.²⁶ Ez a legszembetűnőbb, az 1980 és 2005 közötti lakodalomalkalmával mutatkozott meg, melyek kitűnő alkalomnak bizonyultak a magyarországi és erdélyi kutatók, táncéjszakai számára, hogy a hagyományos dombostelki táncokat funkcióban figyelhessék meg, esetleg gyakorolhassák azokat. Visszaemlékezések és saját tapasztalataim szerint is gyakran előfordult, hogy mindenféle meghívás, illetve előzetes egyeztetés nélkül érkeztek külföldi vendégek. Az általam megfigyelt tizenhárom lakodalom mindegyikében előfordult, hogy néhány táncéjszakai vendég a *mutatáskor*²⁷ „diszkrétan” távozott a lakodalomból, majd néhány óra múlva

23 66 éves asszony. Gyűjtötte Stein Kata 2007. 04. 23-án, Dombostelkén.

24 66 éves asszony. Gyűjtötte Stein Kata 2007. 04. 23-án, Dombostelkén.

25 A látogatások általában a nyári időszakra esnek, amikor a mezőgazdasági munkák amúgy is lefoglalják a falusi embereket.

26 A fentiek illusztrálására két konkrét példával is tudok szolgálni: 2000 nyarán egy ismert énekes és táncos széki férfi családjánál az egy hétig tartó Széki Napok alatt a harmadik napra már tizenkettőre szaporodott a Magyarország különböző városaiból érkező vendégek száma. A családdal beszélgetve kiderült, hogy mindegyik vendég előzetes bejelentkezés nélkül érkezett, majd egy hét leteltével jóformán szó nélkül „elpárolgott”. 1998 nyarán egy felvidéki csoport érkezett egy széki lakodalomra. Kétnapi vendégeskedés után az esküvőt meg sem várva, több rend viseletet eltulajdonítva a csoport eltűnt. Szerencsére az utóbbihoz hasonló esetek ritkán történnek meg.

27 A dombostelki lakodalomban éjfél körül szünetet tartanak, amikor a vőfélyek egy lavórral, vödörrel a kezükben körbejárnak, és mindenkitől elkérlik az ajándékot vagy a fiatal párnak szánt pénzt. Az ajándékozó nevét és a pénzösszeget (azt, hogy az illető mennyit *mutat*) hangosan kiáltják.

viszátért. Ennek eredményeképp az 1980-as évek végén már a Dombostelkére érkező erdélyi táncházasokat *kudusoknak* [koldus] hívták a faluban, az 1990-es évek közepétől a lakodalmak szervezői pedig előre egy külön asztalt rendeztek be a magyarországi látogatók (az *idegenyek*) számára,²⁸ amit az ajándékot összeszedő vőfélyek kétszer is meglátogattak, sőt a *mutatás* alatt néhányan még a lakodalom helyszínét is körbejárták, hogy a csellengőket beinvitálják.

Sok esetben a helyi társadalom normáihoz való alkalmazkodás teljes hiánya is megfigyelhető volt.²⁹ Ennek a legkirívóbb példáját olvashatjuk az alábbi interjúrészletben:

„*Béla bácsi is figurázott* [itt kb.: bohóckodott]. (...) *Ő mikor iszik* [mindig így viselkedik.] *Aztán mind a japánnok* [egy japán néptáncutatónak]... *figurázott. Aztán a japán gondolta, hogy meg akarja ütni, és húzott neki egy pofont.* (...) / *Mit csinált?/ Egy esküvőn... (...)* [A Nagy családban] *van ez a szokás, hogy mikor iszik, akkor... figurázik. Na, ez is figurázott annak a japánnak. Az [a japán] körülbelül gondolta, hogy az meg akarja ütni. Úgy megütötte* [Nagy Bélát], *hogy mindjárt fel is fordult.* (...)”³⁰

Saját tapasztalataim szerint a szívességek terén a kölcsönösséget a dombostelki vendéglátók nagyon is szem előtt tartják. Amíg a dombostelkiek társadalmi kapcsolatrendszerének alapjait, és a kapcsolódó viselkedési normákat, illetve vendéglátási szokásait meg nem ismertem – különösen a kutatásom első öt esztendejében –, többször kerültem magam is rendkívül kínos helyzetbe.³¹ A falubeli, meglehetősen kiterjedt kapcsolatrendszerem ápolása azóta

28 Ez általában a zenekarhoz legközelebb eső asztal volt. A vendégek számára ezt úgy kommunikálták, hogy innen „jobban hallják a népzene”, igazából itt csak jobban szem előtt voltak a táncházasok.

29 Ezek különösen a nyári tánctáborokban figyelhetők meg. A külföldről érkező vendégek a saját városias viszony- és normarendszerüket megtartva külön kulturális egységet („a tábor”) képeznek egy héten át az adott faluban, melyhez általában a táborba látogató helyiek alkalmazkodnak. Ilyen esetben a helyi viselkedési szokások, a „masság” megtapasztalása szinte lehetetlen. (Tapasztalataimat a kalotaszentkirályi, széki és válaszüti táborokban szereztem.)

30 75 éves férfi. Gyűjtötte: Varga Sándor, 1997. 05. 10-én. A történethez hozzátartozik, hogy az illető, Nagy Béla nevű férfi ekkor 70 éven felül volt.

31 Legelső látogatásom alkalmával, 1994 nyarán útítársaimmal egy kirándulásból hazatérve észrevettük, hogy kíváncsi háziasszonyunk belenézett csomagjainkba, sőt néhány használati tárgyunkat meg sem találtuk azon este. Hirtelen haragunkban, a helyzetet végig sem gondolva átköltöztünk egy másik családhoz. A faluban ennek természetesen híre kelt, ami az érintett családra óriási szegényt jelentett. Hazaindulás előtt, pakolás közben megtaláltuk az „ellopottnak hitt” tárgyainkat, ezt el is mondtuk az új házigazdáinknak, de természetesen ez ekkor már nem segített. Csomagjaim felforgatásának ma sem örülnék, de tudva azt, hogy hogyan kell egy átköltözést „lekommunikálni” a két érintett család, illetve az érdeklődők

sem működik teljesen zökkenőmentesen, az igazi barátságok mellett sok időt, energiát és anyagiakat emészt fel egy-egy szívesség „meghálálása”.

Mindez természetesen nagyon egyoldalú képet mutat a táncházas látogatók és a dombostelkiek viszonyáról. Az igazsághoz tartozik, hogy mind Erdélyben, mind Magyarországon nagyon sokan jó kapcsolatot ápolnak dombostelki családokkal. Több, kölcsönösségen alapuló munkakapcsolat, mély barátság, sőt még házasság is alakult az elmúlt évtizedekben ebből a viszonyrendszerből.

A helyi kultúrára gyakorolt hatásról

Napjainkban egy-egy helyi rendezvény, hagyományos táncmulatság már nem önszerveződő módon, a helyiek szervezése által valósul meg, hanem kívülről, a külső érdeklődés közbenjárásával. A legszemléltetőbb példa a juhmérés, ami minden tavasszal, Szent György napján, pontosabban az ehhez legközelebb eső hétvégén kerül megrendezésre. Ekkor hajtják ki először az évben a juhokat a legelőre. Mielőtt ez megtörténne, megméri az egyes gazdák juhainak tejhozamát, ami alapján eldöntik, hogy a nyári legeltetés folyamán melyik gazda hány alkalommal mehet megfejni a közös nyájban legeltetett állatokat. A szokás gazdasági szempontból is kiemelkedő jelentőségű a közösség életében. A nap végén a tejmérést zenés-táncos mulatság követi.

2003-tól kezdve többször előfordult, hogy a mérési mulatságra magyarországi táncházások fogadtak zenészt.³² 2007-ben az egyetemi hallgatóimmal szemtanúi lehettünk annak, miként jön létre az esti mulatság külső szervezés eredményeként, valamint 2008-ban annak, hogy mi történik ennek hiányában.

Az első esetben egy lelkes magyarországi érdeklődő volt az esti táncház főszervezője, *kezese*. Ő fogadta meg a zenészeket, a juhos gazdák közössége

irányába, és hogy bizonyos eseményekről kinek mit lehet elmondani – később már sokkal diplomatikusanabban kezeltem az ehhez hasonló kényes helyzeteket. Talán szerénységgel nélkül állíthatom, hogy a dombostelkikkel jó kapcsolatot ápolok, ehhez azonban hozzá kell tennem, hogy az illető háziasszony máig nem bocsátott meg nekem.

32 Az 1970-es évektől egyre ritkábban fogadtak zenekart a dombostelki juhos gazdák a mérésre. A legtöbb esetben népzenei bakelitlemezekről, illetve kazettákról hallgatták a tánczenét. Az egyre fokozódó magyarországi érdeklődés hatására merült fel az ötlet, hogy felelevenítsék a régi, élő zenés mulatságokat, az egyre drágább zenekarok miatt azonban ehhez szükséges a magyarországiak anyagi hozzájárulása. Az 1990-es évek végi első mérések anynyira jó hangulatúak voltak, hogy az ezzel együtt járó mulatság híre viszont széles körben elterjedt a táncházmozgalom berkein belül, egyre több látogatót vonzva.

[turma]³³ az ő véleményét is figyelembe vette a juhmérés időpontját illetően. A hajnalig tartó táncban a juhmérés résztvevői emelkedett hangulatban, önfeltedten szórakoztak a helyi „büfé”-ben, mindezt a magyarországi látogatók szorgalmasan dokumentálták mint kihalóban lévő hagyományos népszokást. Valóban olyan eseménynek lehettünk tanúi, ahol a dombostelkiek hagyományos közegben, eredeti funkciójában használják néptáncagyományukat. A mulatság során azonban kiderült, hogy a kezes a kellő hozzáértés és az előkészületek hiányában többször hibázott: 1. Nem szervezte meg a zenészek etetését, ami miatt a zenészek felháborodtak és nem akartak zenélni. A kezes helyi ismerőseinek kellett megmenteni a helyzetet, aránytalanul nagy részarányt vállalva a mulatság lebonyolításában. 2. A magyarországi kezes nem ismerte a juhtartó közösséget, így nem tudta, ki jogosult részt venni a mulatságon és ki nem. Az egyre növekvő tömeg miatt táncolni nem tudó gazdák egy része hazament, majd másnap a táncházasokkal jó kapcsolatot ápoló gazdáktól visszakövetelte a mérés költségeire befizetett összeg egy részét.

A 2008. évi mérés körüli szervezkedésről egymástól eltérő információk keringtek, pontosan az időpontot sem lehetett tudni. A dombostelkiekkel való telefonos egyeztetés után végül kíváncsian indultunk útnak a kitűzött napon. Nem kis meglepetésünkre a szállásadónk azzal a kérdéssel fogadott, hogy mi szervezzük-e a mérés utáni mulatságot. Az esemény napján még nem tudták a helyiek, hogy jönnek-e muzsikálni a magyarpalatkai zenészek vagy nem. Amikor kiderült, hogy mi nem fogadtuk meg őket, a dombostelkiek CD-ket, hangkazettákat kerestek elő, hogy ne múljon el a mérés mulatság nélkül.

A 2009-es mérés története újabb tanulsággal szolgált. Az előző év tapasztalatán okulva több magyarországi táncházas összefogott, és telefonon egyeztetett a dombostelki juhos gazdákkal a mérés időpontját illetően. A zenészek szállítását és tiszteletdíját a magyarországiak állták, az étkeztetésüket a helyiek biztosították volna. A megbeszélt időpont előtt egy héttel jött a telefonhívás: a juhmérést megtartották az előző hétvégén. Később kiderült, hogy a juhos gazdák két csoportra oszlottak: az egyik részük (közülük szép számmal táncosok) tartották volna magukat a megállapodáshoz, kisebb részük azonban a közel eső román húsvét időpontjára akarta szervezni mérést, mivel ilyenkor az elválasztott bárányokat jó árban lehet eladni. Ezt érthetően fontosabbnak tartották, mint a táncházasokkal való jó viszonyt. Szószólójuk körbejárta a falut azzal, hogy „.....ne a magyarországi tarisznások határozzák meg, mikor tartsuk a mérést Dombostelkén!”,³⁴ és ezzel

33 Turmă. Jelentése: juhnyáj, de a dombostelkiek a juhtartó gazdák közösségét is így nevezik.

34 75 éves férfi. Gyűjtötte Varga Sándor 2010. 01. 15-én, Dombostelkén.

a többséget sikerült is a saját oldalára állítani, így a juhmérés időpontja egy héttel korábbra került. A magyarországi táncházas turistákkal aktívan jó kapcsolatot ápoló néhány család megsértődött, és kivált a juhos gazdák közösségéből. Ennek hatására a visai *turma* létszáma jelentősen visszaesett, funkciói sérültek. (Például a helyi társadalmat összetartó ereje meggyengült.)

A külső érdeklődés hatása ez esetben tehát kettős: egyrészt rövid távon továbbélthet egy népszokást, másrészt viszont sérti a faluközösség belső kohézióját, ezáltal hosszú távon saját célját (a hagyomány „őrzését”) nehezíti meg.

A juhmérés lassan új funkcióba kerül: míg korábban a juhos gazdák összetartásának volt a színtere, ma már a helyi hagyományokat reprezentálja a külső érdeklődés számára, valamint a faluközösség néhány kiválasztott személye és a táncházas turisták közötti kapcsolatot erősíti.³⁵

Összegzés

Tanulmányomban arra vállalkoztam, hogy felvázolom a táncházas turizmus egy mezőiségi falu társadalmi kapcsolataira, valamint a helyi hagyományos kultúra presztízsére gyakorolt hatását.

Dombostelke bekerülése a néprajzi és tánc kutatás látóterébe kétirányú kommunikációs kapcsolat létrejöttét eredményezte, melynek egyik alkotó-eleme a hagyományos kultúrával rendelkező faluközösség, a másik pedig az ez iránt érdeklődők csoportja (vö: Molnár 2011: 67). Információk mindkét irányba áramolnak és hatnak: a folklorizmus válaszokra készítette/készíteti a dombostelki közösséget. A helyi lakosság a kezdetektől fogva akarva-akaratlanul érzékeli a hagyományai iránt megnyilvánuló érdeklődést, a hagyományörző kezdeményezést, és reflektál is erre. A hagyományos kultúra felkutatására érkező kutatók, amatőr gyűjtők pusztán érdeklődésükkel is elűtették a dombostelki közösségben a még meglévő tradíciók megbecsülésének, felértékelődésének, a már feledésbe merült hagyományok újraélesztésének a gondolatát (vö: Sándor 2006: 26, 28). A helyiek önkéntelenül szembesültek a hagyományörző szerepkörrel, amelyet a folklorista érdeklődés idézett elő. Az ismertetett folyamat arról tanúskodik, hogy az érték felismerése következtében az eltűnt hagyomány

35 Bartók Béla szavait idézve: „A falu művészete csakis spontán megnyilvánulás lehet; amint abba valaki bele akarja magát ártani és azt mesterségesen akarja irányítani, abban az órában befellegzett a falusi művészetnek.” (Idézi: Sárosi 1972: 16).

egyes elemei visszakerülhetnek a közösség életébe, de funkciójuk átalakul. Más részről azonban a városi érdeklődés hatására kialakult kapcsolatháló, és a hagyományos tudás felértékelődése nagymértékben, és nem mindig pozitív értelemben befolyásolja a belső társadalmi kapcsolatok minőségét, intenzitását.

Zárásként meg kell jegyezni, hogy a táncázás turizmusról szóló diskurzus során általában kevés figyelmet fordítunk az emberek közötti kulturális kapcsolatok etikájára, a folklórjelenségek pedagógiai vonatkozásaira. Pedig ezek esztétikai értéke, közösségképző ereje szembehelyezhető a kizárólag gazdasági érdekből éltetett revü-, és сувенир-folklorizmussal (vö: Bausinger 1982: 85, 90; Fejős 1992: 344).

Magyarországi tánc házasok táncolnak egy dombostelki tánc mulatságon, helyi viseletbe öltözve.

(Készítette Varga Sándor, 2005. január 28-án.)

Szakirodalom

ANDRÁSFALVY Bertalan

1993 Visszatekintés az 1950-es és 60-as évek néptánc gyűjtéseire. In: Felföldi László (szerk.): *Martin György emlékezete. Visszaemlékezések és tanulmányok születésének hatvanadik évfordulójára*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest, 41–47.

BABBIE, Earl

2008 *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*, Balassi Kiadó, Budapest.

BAKÓ Boglárka

2004 A terepmunka értelmezése, avagy az etikusság határán. *Kisebbségkutatás* 3. 388–395.

BAUSINGER, Hermann

1982 A folklorizmus-kritika bírálatához. In: Verebélyi Kincső (szerk.): *Az újrarajzolt nép. Hermann Bausinger válogatott tanulmányai*. Forrásgyűjtemény. Folcloristica 7. ELTE BTK Folklore Tanszék, Budapest, 79–95.

EMERSON, Robert M. – FRETZ, Rachel, I. – SHAW, Linda L.

1995 *Writing Ethnographic Fieldnotes*. The University of Chicago Press, Chicago.

FAUBION, James D. – MARCUS, George E. ed.

2009 *Fieldwork Is Not What It Used To Be*. Cornell University Press, London.

FEISCHMIDT Margit szerk.

2005 *Erdély-(de)konstrukciók*. Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs, 123–142.

FEJŐS Zoltán

1992 Folklor és turizmus. Jegyzet a kultúraközi kommunikáció egy lehetőségéről. In: Mohay Tamás (szerk.): *Közelítések. Néprajzi, történeti, antropológiai tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára*. KLTE Néprajzi Tanszék, Debrecen, 337–346.

FELFÖLDI László

1998 A tánckutatás és táncoktatás kapcsolata, problémái. In: Karácsony Molnár Erika – Kraiciné dr. Szokoly Mária (szerk.): *Hon- és népismeret, néphagyomány az oktató-, nevelőmunkában*. Budapesti Tanítóképző Főiskola, Budapest.

1999 Folk Dance Research in Hungary: Relations among Theory, Fieldwork and the Archive. In: Buckland, Theresa J. (ed.): *Dance in the Field. Theory, Methods and Issues in Dance Ethnography*. Macmillan Press Ltd., London, 55–70.

HALMOS Béla

2006 A táncházmozgalomról. In: Sándor Ildikó (szerk.): *A betonon is kinő a fű. Tanulmányok a táncházmozgalomról*. Hagyományok Háza, Budapest, 7–22.

HOFER Tamás

1989 Paraszti hagyományokból nemzeti szimbólumok – adalékok a magyar nemzeti műveltég történetéhez az utolsó száz évben. *Janus* VI. (1) 59–74.

JUNKER, Buford H.

1960 *Field Work. An Introduction to the Social Sciences*. The University of Chicago Press.

KAPOSI Edit

1956 Néptáncaink gyűjtésének fontossága tánccsoportjainknál és a gyűjtés módszerei. *Fáklya* 6. 34–36.

KASCHUBA, Wolfgang

2004 *Bevezetés az európai etnológiába*. Csokonai, Debrecen.

KELEMEN Ferenc

1982 Néptáncaink szépsége, ereje. *Új Élet* jan. XXV. (2) A Szocialista és Egység Frontja Országos Tanácsának Képeslapja. Marosvásárhely, 13.

KESZEG Vilmos

2010 Az erdélyi Mezőség néprajzi irodalma. In: Keszeg Vilmos – Szabó Zsolt (szerk.): *Mezőség. Történelem, örökség, társadalom*. Művelődés, Kolozsvár, 7–52.

KISS Géza – MOLNÁR Péter – VARGA Sándor

2011 A terep bemutatása: Mezőség és Visa. In: Varga Sándor (szerk.): *„A visai Körös alatt...” Tanulmányok egy erdélyi, mezőiségi falu népi kultúrájáról*. Belvedere Meridionale XXIII. 1. 6–9.

KÓSA László

1998 *Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920)*. Planétás, Budapest.

KÓSA László – FILEP Antal

1980 Mezőség. Szócikk. In: Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* III., Akadémiai Kiadó, Budapest, 605–606.

KOVÁCS Flóra

2000 *Változások Szék község életében*. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy.

KÖNCZEI Csongor

2004a A kolozsvári civilszervezetek mulatsága. In: Könczei Ádám – Könczei Csongor: *Táncház – Írások az erdélyi táncház vonzásköréből*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 65–69.

- 2004b A Zurboló Táncház – másfél év a huszonötéből. In: Könczei Ádám – Könczei Csongor: *Táncház. Írások az erdélyi táncház vonzasköréből*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 77–80.
- 2004c A táncház kulturális paradoxonjai. In: Könczei Ádám – Könczei Csongor: *Táncház. Írások az erdélyi táncház vonzasköréből*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 81–84.
- KÜRTI László
- 1995 Antropológiai gondolatok a táncról. In: Zakariás Erzsébet (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve III*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 137–153.
- LAWLESS, Robert – SUTLIVE, Vinson H. Jr. – ZAMORA, Mario D. ed.
- 1983 *Fieldwork. The Human Experience*. Gordon and Breach, New York – London – Paris.
- MAKKAI Gergely
- 2003 *Az erdélyi Mezőség tájökológiája*. Mentor, Marosvásárhely.
- MARTIN György
- 1983 A néptáncok rögzítése és lejegyzése. In: Bodai József (szerk.): *Tánc kutatás és tánc hagyomány Dél-Dunántúlon*. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 175–184.
- 1995 *Magyar tánc típusok és tánc dialektusok*. Planétás, Budapest.
- 1998 Táncrögzítés, tánclejegyzés. In: Voigt Vilmos (szerk.): *A magyar folklór*. Osiris, Budapest, 590–598.
- MOLNÁR Péter
- 2005 A táncház mítosza és valósága: amit a 21. század néprajzosa Széken talál. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Erdély-(de)konstrukciók*. Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs, 123–142.
- 2011 *A néptáncot átalakították*. Hagyomány és modernizáció egy erdélyi falu tánc kultúrájában. In: Varga Sándor (szerk.): *„A visai Kőrös alatt...” Tanulmányok egy erdélyi, mezősegi falu népi kultúrájáról*. Belvedere Meridionale XXIII. 1. 49–76.
- MORVAY Péter
- 1953 *Útmutató népi táncaink gyűjtéséhez*. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest.
- NAROLL, Raoul – COHEN, Ronald ed.
- 1973 *A Handbook of Method in Cultural Anthropology*. Columbia University Press, New York – London.

NIEDERMÜLLER Péter

1992 Új törekvések a magyar néprajzban. In: Mohay Tamás (szerk.): *Közelítések. Néprajzi, történeti, antropológiai tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára*. KLTE Néprajz Tanszék, Debrecen, 353–369.

PÁLFY Gyula

1990 Útmutató néptáncok gyűjtéséhez. *Honismeret* 2–3. (6 oldalas melléklet)
1991 A különböző filmtípusok és a video alkalmazásának előnyei és hátrányai az archiválás célú rögzítésnél. *Zenatudományi Dolgozatok* 1990. 269–272.

PAPP Richárd

1999 Intuitív antropológia. In: Kézdi Nagy G. (szerk.): *Tanulmányok Boglár Lajos 70. születésnapjára*. Szimbiózis, Budapest, 98–115.

PESOVÁR Ferenc

1983 Útmutató a néptáncok gyűjtéséhez. (A táncélet). In: Bodai József (szerk.): *Tánc kutatás és tánc hagyomány Dél-Dunántúlon*. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 152–174.

ROYCE, Anya Peterson

1977 *The Anthropology of Dance*. Indiana University Press, California.

RUBY, Jay

1996 Visual Anthropology. In: Levinson, David – Embers, Melvin (ed.): *Encyclopedia of Cultural Anthropology*. Vol. 4. Henry Holt and Co. New York, 1345–1351.

SÁNDOR Ildikó

2006 „Zene és tánc úgy, mint Széken.” A tánc ház, mint folklorizmus- és művelődési jelenség. In: Uő (szerk.): *A betonon is kinő a fű. Tanulmányok a tánc házmozgalomról*. Hagyományok Háza, Budapest, 23–39.

SÁROSI Bálint

1972 Élő népzene? In: Sebő Ferenc (szerk.): *A tánc ház sajtója. Válogatás a korai évekből 1968–1992*. Hagyományok Háza – Timp Kiadó, Budapest, 12–19.

SPRADLEY, James P.

1979 *The Ethnographic Interview*. Harcourt Brace Jovanovich College Inc., Orlando.

1980 *Participant Observation*. Harcourt Brace Jovanovich College Inc., Orlando.

STEIN Kata – VARGA Sándor

2010 A tánc ház as turizmus hatása Dombostelke társadalmi kapcsolataira, és a saját hagyományaihoz való viszonyára. In: Varga Sándor (szerk.): *Kései virágkor. Tanulmányok az erdélyi Mezőség tánc kultúrájáról*. Folkszemle, 2010. október.

http://www.folkradio.hu/folkszemle/stein_varga_tanchazasturizmus/

SZABÓ Zoltán

1998 „Indulj el egy úton...” Adatok a táncházas turizmus kérdéséhez. In: Fejős Zoltán (szerk.): *A turizmus, mint kulturális rendszer*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 169–181.

2006 „Elindultam hosszú útra...” Egy társadalmi csoport utazásai a 20. század utolsó három évtizedében. In: Sándor Ildikó (szerk.): *A betonon is kinő a fű*. Hagyományok Háza, Budapest, 161–182.

TARI János

2002 *Néprajzi filmezés Magyarországon*. Európai Folklór Intézet, Budapest.

VARGA Sándor

2007 Néptánc kutatás az erdélyi Mezőségen. *Művelődés* LX. (6–9) 122–124.

2011 Az erdélyi Mezőség a középkortól napjainkig. In: Uő: (szerk.) „*A visai Körís alatt...*” *Tanulmányok egy erdélyi, mezősegi falu népi kultúrájáról*. Belvedere Meridionale. XXXIII./1–2. 10–31.

VIDÁK Zsófia

2011 A kultúra szövete. A kutatás dilemmái – a kutató hatása a kutatott közösségre.

<http://www.felsofokon.hu/a-kultura-szovete/2011/08/08/a-kutatas-dilemmai-a-kutato-hatas-a-kutatott-kozossegre>

WOLCOTT, Harry F.

2005 *The Art of Fieldwork*. Altamira Press, New York.

ZEMPLÉNI András

2000 Hallgatni tudni. A titokról és az etnológus mások életébe való betolakodásáról. *Tabula* 3. (2) 181–214.